

GUSTAF TENGGREN
FOLKSAGOR & DISNEY
22 FEB – 31 MAJ 2020

VÄGGTEXTERNA I UTSTÄLLNINGEN

INTRODUKTION

Det är troligt att du redan har sett ett flertal av Gustaf Tenggrens illustrationer utan att känna till konstnären. I utställningen får du följa den mångsidige konstnären Tenggren genom hans karriär, från driven tonåring i Göteborg, via framgångarna i New York till tiden som art director hos Walt Disney. Gustaf Tenggren hade förmågan att kombinera den nordiska och tyska mörka och ödesmättade sagotraditionen med Disneys charmiga karaktärer.

Gustaf Tenggren (1896–1970) växte upp i en liten by i västra Sverige, med sex syskon. Redan från tidig ålder fanns viljan och drivet att bli konstnär. När han var 13 år blev han antagen till en konstskola i Göteborg och kunde börja tack vare ett stipendium. År 1914 fick Tenggren ytterligare ett stipendium och började vid Valands Målarskola. Hans lärare i måleri underströk vikten av att eleverna skaffade sig färdigheter de kunde försörja sig på, och fokus bland flera av eleverna blev tidningsteckning, illustration eller reklam. Nu fick Tenggren sina första uppdrag: han målade kulisser på Stora Teatern i Göteborg och illustrerade böcker och tidningar.

Från 1917 illustrerade Tenggren den omtyckta sagosamlingen *Bland tomtar och troll*. Hans känsla för de stämningsfulla, trolska miljöerna med mossbeklädda stenar, ledde till att han anlätades som illustratör för 10 årgångar. Efter uppdrag från ett danskt förlag, som bland annat utmynnade i 32 färgillustrationer för *Bröderna Grimms sagor*, blev Tenggren en erfaren illustratör och siktet ställdes mot väst.

Sommaren 1920 emigrerade han med sin fru Anna till USA, där två av hans systrar redan bosatt sig. Efter 12 dagars resa med Atlantångaren Hellig Olav ankom de till New York men bosatte sig först i Cleveland. Efter att ha visat upp sina arbetsprover fick han direkt teckningsjobb på en stor tidning. I den farten fortsatte det; han gjorde affischer till teatrar, reklambilder för varuhus och tidningar. Sex månader senare hade han etablerat sig och under 1920-talet blev Tenggren en av de mest välrenommerade och högst betalda illustratörerna i New York. Bland inkomsterna kunde han även räkna porträttbeställningar av medlemmar ur New Yorks societets- och kändiskretsar.

1936 söker Walt Disney Studios talanger till arbetet med filmatiseringen av bröderna Grimms *Snövit och de sju dvärgarna*. Man letade efter personer som kunde levandegöra figurerna och skapa en stämning som skulle beröra publiken. Walt Disney hade rest runt i Europa och köpt med sig över 300 bilderböcker med illustrationer. Som efterföljare till Bauer skulle Tenggren kunna tillföra den europeiska konsttraditionen som Disney eftersökte. Tenggrens illustrationer kom att utgöra marknadsföringsmaterialet för filmen *Snövit och de sju dvärgarna* och affischen till filmen är en av filmhistoriens mest kända. Fram till 1939 medverkade han vid ett flertal av Disneys viktigaste filmer, bland annat *Pinocchio*, *Bambi*, *Dumbo* och *Fantasia*. Under arbetet med *Bambi* reste Tenggren till Oregon och ställde sitt staffli mitt i skogen, omgiven av sequoiaträd, allt för att fånga de vilda skogsinteriörerna

som utgör scenen i filmen. Pinocchios motivvärld med sina sydtyska tyrolermiljöer, står Tenggren själv bakom och den trolska och i många fall lite kusliga tonen i filmerna har han till stor del bidragit till.

De följande drygt 20 åren arbetade han framförallt med barnboksillustration, bland annat med *Little Golden Books*. Boken *The Poky Little Puppy* av Gustaf Tenggren låg år 2000 på första plats över USAs genom tiderna mest publicerade bilderbok för barn.

Sina sista år spenderade Tenggren med dåvarande frun Mollie på ön Southport Island. Här illustrerade han sina sista böcker, klassikerna *The Canterbury Tales* och *King Arthur and the Knights around the Round Table*. Gustaf Tenggren avled i Maine 1970 i sviterna av lungcancer. Paret fick inga barn och Mollie testamenterade hans efterlämnade konst till University of Minnesota i Minneapolis. Gustaf Tenggren var vid sin död nästan bortglömd i hemlandet trots att många av de böcker han illustrerade gavs ut i Sverige.

1896-1920

SKOLTID OCH INSPIRATIONSKÄLLOR

Gustaf Adolf Tenggren föddes 3 november 1896 i den lilla byn Magra i Västergötland som föräldrarna Arons och Augustas sjätte barn. Fadern försörjde sig som målare och modern stickade trikå för en textilfabrik. Snart visade det sig vara omöjligt att försörja den stora familjen i torpet och 1898 flyttade familjen närmre staden, till en lägenhet i Gårda i Göteborg. Kort därpå reste Aron till USA och Gustaf Tenggren skulle aldrig återse sin far.

Efter fyra års skolgång började Tenggren bidra till familjens uppehälle, först som springpojke och senare som lärling på ett par litografianstalter. Tenggrens konstnärliga begåvning var känd på skolan och en dag sökte hans huvudlärare upp hans mor. Läraren ansåg att Tenggren var värd en ordentlig utbildning. Med hjälp av ett stipendium fick han, endast 13 år gammal, börja på Slöjdföreningens skola i Göteborg.

Efter tre år vid skolan fick Tenggren ett nytt stipendium och började vid Valands Målarskola i Göteborg. Hans lärare i måleri underströk vikten av att eleverna skaffade sig kunskaper som de kunde försörja sig på och många av Tenggrens studiekamrater blev framgångsrika inom tidningsteckning, illustration eller reklam: Rudolf Petersson, upphovsman till seriefiguren 91:an Karlsson, var en studiekamrat – Evert Taube en annan.

En gemensam inspirationskälla för eleverna var Arthur Rackham, den brittiske konstnären som bland annat illustrerade *Alice i underlandet*, *Det susar i Säven*, *Bröderna Grimms sagor* samt *Peter Pan i Kensington Gardens*. På en utställning vid Valands målarskola 1914 mötte Tenggren Akseli Gallén-Kallelas konst och inspirerades av den finske konstnärens färgbehandling och dramatiska berättande. Samma år fick Tenggren 15 kr i belöning efter goda studieresultat och tillsammans med några studiekamrater även ett resebidrag som tog dem till Baltiska Utställningen i Malmö. Tenggren fick på plats uppleva verk av bland andra Ivar Arosenius och John Bauer. En annan svensk konstnär som fanns representerad med ett flertal skulpturer var Carl Milles.

Redan under skoltiden fick Gustaf Tenggren sina första uppdrag. Han målade kulisser på Stora Teatern i Göteborg, illustrerade böcker och tidningar, målade porträtt och dekorerade en biograf. Uppdragen varvades med fester. I Tenggrens liv fanns genomgående drag av turbulens i form av festande och kärleksaffärer. Släktingar har berättat att han var "snar till extor", ett göteborgskt uttryck för upptåg och infall. 1915 dömdes han villkorligt till fängelse i 3 månader efter att ha stulit en plånbok.

När konstnären John Bauer hade tröttnat på att illustrera försäljningssuccén *Bland tomtar och troll* var Gustaf Tenggren den mest lämpade att överta uppgiften. Hans känsla för de stämningsfulla, trolska miljöerna med mossbeklädda stenar, ledde till att han anlätades som illustratör för 10 årgångar – fler än John Bauer. Nu tog Tenggrens karriär fart på allvar. När ett danskt förlag ville ge ut *Bröderna Grimms Sagor* gick uppdraget till Tenggren och när samma förlag samtidigt erbjöd honom att illustrera tio volymer av Jules Verne accepterade han även det. Han var nygift sedan 1918 och jobben strömmade in. Tillsammans med hustrun Anna bosatte de sig våren 1919 i Köpenhamn. Nästa flytt skulle bli över Atlanten; sommaren 1920 reste Gustaf och Anna med emigrantångaren Hellig Olav till USA.

1920-1935

STJÄRNILLUSTRATÖR I NEW YORK

Gustaf och Anna Tenggren anlände till USA i augusti 1920. De bosatte sig till en början i Cleveland, Ohio, där två av Gustafs systrar redan bodde. Under "vistelselängd" angav paret tre månader. Kanske var syftet till en början bara att hälsa på släkten, men ödet ville annorlunda.

Genom en målmedveten kampanj för att etablera sig på den nya arbetsmarknaden skaffade Tenggren sig snart ett gott renommé bland både konstnärskollegor och publicister. Hans sagoinspirerade stämningsmättade måleri och illustrationer sågs till en början som något för exotiskt och främmande för den amerikanska smaken. Snart insåg man att hans skicklighet och flexibilitet hade stor potential inom tidnings- och bokmarknaden. Denna förmåga att anpassa sig stilistiskt samt hans driftiga entreprenörsanda banade väg för framgång i branschen.

Efter ett år fanns hans illustration *The Crescent Moon* på omslaget till *Life*, en av de största veckotidningarna. 1923 flyttade Gustaf Tenggren till New York, nu med Malin "Mollie" Fröberg, som 1927 blev hans andra hustru.

Om arbetstempot varit högt i Cleveland, blev det än mer uppdrivet i New York. Här arbetade redan en mängd etablerade kommersiella konstnärer. Att bryta sig in i den rådande hierarkin och erövra en position krävde stor målmedvetenhet, något Tenggren knappast saknade.

Redan under det första året i New York illustrerade Gustaf Tenggren sju böcker varav en var *Bland tomtar och troll*, ett uppdrag han behöll fram till 1926. Tidningsillustrationer och reklamuppdrag var andra viktiga inkomstkällor. Klockor, matsilver, nylonstrumpor och glasvaror var motiven i de omfattande och rikstäckande annonskampanjer som både befäste hans yrkesrenommé och gav inkomst. I sin ateljé på Fifth Avenue utförde han även porträtt av medlemmar ur New Yorks societets- och kändiskretsar. Under 1920-talet var Tenggren en av de mest välrenommerade och högst betalda illustratörerna i New York.

Med berömmelsen kom också uteliv och festande med kamraterna i konstnärskvarteren i Greenwich Village. En svaghet för kvinnor och alkohol skapade slitningar i äktenskapet. En månad efter börskraschen 1929 köpte Mollie Tenggren en fastighet i Rhinebeck i norra delen av staten New York – ett konkret försök att få bort maken från storstadens frestelser. Där stannade de sedan under depressionens första fem år. Under de åren arbetade Gustaf Tenggren bland annat med boken *Sven the wise and Svea the kind*, en samling sagor med en viss återklang av *Bland tomtar och troll*. Först hösten 1934 återvände de till New York City, men då hade Tenggren inte längre de höga arvoden han hade haft under 1920-talet.

Nu behövdes ett mirakel för att rädda karriären. Det skulle komma från ett oväntat håll.

1935-1940

WALT DISNEY STUDIOS

Efter framgången 1928 med den första animerade kortfilmen med ljud, *Steamboat Willie* (Ångbåtskalle), där Mickey Mouse (Musse Pigg) fick sitt genombrott, producerade Walt Disney en rad kortfilmer.

SNÖVIT

I mitten av 1930-talet inleddes en storsatsning: studion skulle skapa den första tecknade långfilmen, bröderna Grimms *Snövit och de sju dvärgarna*. Walt Disney hade 1935 under sex veckor rest runt i Europa och köpt med sig över 300 illustrerade bilderböcker. Disney ville efter resan fånga den atmosfär han funnit i de europeiska bilderböckerna och Walt Disney Studios sökte efter personer som kunde levandegöra figurerna, beröra publiken och leverera den stämning som eftersöktes.

För att få tag i den stora mängd tecknare som skulle behövas satte man i början av 1936 upp ett värvningskontor i New York. Gensvaret var stort och hundratals tecknare genomgick intagningsprov och teckningsutbildning vid studion. Gustaf Tenggren sökte dock inte jobbet utan blev kontaktad direkt och erbjuden anställning som Art Director. Hans uppgift blev att skapa en stämning och en övergripande stil i filmen. Som efterföljare till Bauer skulle han kunna bidra med en touch av den europeiska konsttraditionen som Disney upplevt under resan 1935 och nu ville tillföra sina filmproduktioner.

Förutom Snövit skulle Gustaf Tenggren vara medarbetare på samtliga filmer som studion hade under produktion. Det innefattade ett antal kortfilmer samt långfilmerna *Fantasia*, *Pinocchio*, *Dumbo* och *Bambi*. Den första filmen han arbetade med var den senare Oscarsbelönade kortfilmen *The Old Mill* (Den Gamla Kvarnen), en så kallad "Silly Symphony" om en kvarn som vaknar till liv i en höststorm. Den ligger på plats 17 på IMDb's (Internet Movie Database) topplista över kortfilmer. Det material han producerade för *Snövit* användes däremot huvudsakligen för marknadsföring och resulterade bland annat i den ikoniska affischen för filmen vid premiären till julen 1937.

PINOCCHIO

Betydligt mer inflytelserikt blev hans arbete 1938 för filmen *Pinocchio*, som visas här i utställningen. Tenggren skapade en lång rad målningar, avsedda att etablera stämningen i filmen samt stödja layouttecknare och bakgrundsmålare. Filmens motivvärld med sina sydtyska tyrolermiljöer och huvudkaraktärens tyrolerdräkt, står Tenggren själv bakom och den trolska och i många fall lite kusliga tonen har han i stor del bidragit till. Utformningen av snickaren Geppettos by gjordes med inspiration från Rothenburg ob der Tauber, en typisk sydtysk småstad med medeltida rötter. Eftersom Tenggrens farfar Johan Teng var både snickare och målare till yrket föll det sig säkert naturligt för honom att i produktionen måla upp miljön inifrån snickaren Geppettos verkstad, där Pinocchio skapas.

FANTASIA

Vid produktionen av *Fantasia* var Tenggren ansvarig för sekvensen *The Sorcerer's Apprentice* (Trollkarlens lärling), där Musse Pigg olovligen lånar sin mästars trolldö, med katastrofala följder. Filmen var den första kommersiella filmen med stereoljud och innehåller 500 animerade figurer.

BAMBI

Under arbetet med *Bambi* reste Tenggren till nationalparkerna i norra Kalifornien och ställde sitt staffli mitt i skogen, omgiven av sequoiaträd, allt för att fånga de vilda skogsinteriorerna som skulle utgöra miljön i filmen. Modell för Bambi var ett rådjur som Walt Disney hämtat från Maine. De utarbetade skisser Tenggren gjorde för *Bambi* kom i slutänden inte att användas, och i samband med att Bambi-enheten utlokaliserades valde han att inte förnya sitt kontrakt.

I januari 1939, efter knappt tre år i filmfabriken, lämnade Tenggren Walt Disney Studios. Perioden hade lagt ytterligare kunskap och arbetssätt till de befintliga, men det kollektiva arbetet var inte för honom. Det märks också av det faktum att han bröt mot konventionerna och var en av få som signerade sina verk i Walt Disney Studios.

1940-1960

TENGGREN'S GOLDEN BOOKS

LITTLE GOLDEN BOOKS

Efter det abrupta uppbrottet från Hollywood återvände Gustaf och Mollie Tenggren till östkusten. I New York anlätade förlagsagenturen Artists and Writers Guild författare och illustratörer i arbetet med att ta fram böcker som sedan såldes till olika bokförlag. Tenggren engagerades för en ny version av *Mother Goose* (Gåsmors Sagor). Med erfarenheter från Disney kring vad ett etablerat varumärke kunde betyda, gav man boken prefixet "The Tenggren" varpå titeln blev *The Tenggren Mother Goose*. Succén blev omedelbar och Tenggren var återigen ett namn att räkna med inom barnboksillustration.

Samma förlagsagentur hade även bespetsat sig på att producera marknadens billigaste barnbok. 1942 presenterades *Little Golden Books*, en serie på 12 böcker varav två var Tenggrens. Genom att trycka stora volymer, förenkla produktionsprocessen och utöka försäljningen även vid supermarkets och snabbköp kunde man sänka priset till 25 cent. Det blev en succé – 600 000 böcker såldes slut omedelbart!

Under 1940- och 1950-talen illustrerade Gustaf Tenggren tretton *Little Golden Books*, samt ett tiotal *Big-* och *Giant Golden Books*, de flesta med prefixet *Tenggren's* före titeln.

THE POKY LITTLE PUPPY

En av Tenggrens titlar, *The Poky Little Puppy* (Den nyfikna hundvalpen), låg år 2000 på första plats över USAs genom tiderna mest publicerade bilderbok för barn. Den har idag sålts i fler än 15 miljoner exemplar.

Att just Tenggren skulle illustrera den var inte givet, den blev över när titlarna fördelades och när han tillfrågades om han kunde rekommendera någon som kunde ta sig an uppdraget svarade han att han kunde göra ett försök själv. Och så blev det. I boken skapas ett koncept som kom att bli vinnande för hans karriär de följande åren: *cute* (gulligt). Återigen kunde han tacka sin anpassningsförmåga.

1960-1970

MAINE

Under en segeltur i Maines skärgård hade Gustaf och Mollie Tenggren upptäckt en sjömansbostad på ön Southport Island. Båda såg möjligheterna att finna en plats som lämpade sig för både enskildhet och koncentrerat arbete.

De flyttade in 1945. Där rymdes även deras nyinköpta samling av svenska antikviteter; kurbitsmålade skåp, dalmålningar från 1700-talet och kubbstolar. Det amerikanska sjömanshemmet möblerades med svenska allmogeföremål och gifte på så sätt samman de två kulturerna i det hem där paret nu skulle leva resten av sina liv.

Under de senare åren av sitt liv blev Gustaf Tenggren mer och mer inåtvänd och grubblande. Under 1960-talet skapade han en serie målningar med en pessimistisk grundstämning, påverkad bl.a. av Rachel Carsons bok *Tyst vår* som tidigt behandlade miljöförstörelsen.

Han var avvisande till att ta emot besök och ville inte gärna delta i utställningar. Mollie Tenggren skötte alla kontakter med kunder medan maken isolerade sig i ateljén. Efter de framgångsrika Golden Books med gulliga djursagor ville han återvända till lite seriösare material. Hans sista bokillustrationer blev de anglosaxiska klassikerna *The Canterbury Tales* och *King Arthur and the Knights around the Round Table*.

Flera planerade och ambitiösa projekt blev aldrig verklighet utan förblev förarbeten. Ett av dem var *Tenggren's Fairy Book*, en sagosamling avsedd som pension för hustrun.

Den 6 april 1970 avled Gustaf Tenggren i lungcancer. Hustrun hade känt till sjukdomen en längre tid men tillsammans med läkaren beslutat att inte berätta för maken.

Mollie Tenggren bodde kvar i huset tills hon avled 1984 till följd av en hjärntumör. Paret fick inga barn, och innan sin död hade Mollie testamenterat Gustaf Tenggrens efterlämnade konst till University of Minnesota i Minneapolis. Den stora samlingen av allmogeantikviteter skänkte hon till Dalarnas Museum.

Gustaf och Mollie Tenggren ligger begravda på Spruce Lawn Cemetery i Southport, Maine.

SNÖVIT OCH DE SJU DVÄRGARNA

AFFISCH

Inför arbetet med filmatiseringen av Bröderna Grimms *Snövit och de sju dvärgarna* ville Walt Disney anlita Arthur Rackham, men på grund av dennes höga ålder blev svaret nej. Nummer två på Disneys önskelista skulle enligt en medarbetare i studion varit John Bauer, om han fortfarande varit i livet.

Gustaf Tenggren anställdes vid Walt Disney Studios på ett välbetalt treårskontrakt, för att säkerställa att Tenggren, som redan var ett stort namn inom den amerikanska illustrationskonsten, skulle finnas tillgänglig i studion. Arbetet med *Snövit* var redan igång och utformningen av karaktärer och miljöer var till större delen redan skapade. Tenggrens många målningar och skisser, med den europeiska touch Disney eftersökte, kom att utgöra inspiration för layouttecknarna i studion.

Ett stort bidrag till *Snövit och de sju dvärgarna* var arbetet han gjorde inför filmens premiär som resulterade i en av filmhistoriens mest kända affischer. Månadstidningen *Good Housekeeping* publicerade inför premiären julen 1937 berättelsen om *Snövit* i två nummer. Walt Disney Studios hade lovat att bidra med illustrationer men när publiceringen närmade sig hade avdelningen för bakgrundsmåleri inte råd att avvara en enda man. Uppdraget gick till Gustaf Tenggren som producerade ett tjugotal illustrationer för tidningen. Denna uppsättning målningar, som sammanfattade hela filmens innehåll, kom sedan att ligga till grund för praktiskt taget all marknadsföring av filmen.

Till att börja med klipptes illustrationerna samman till ett collage för en första version av affisch till filmen. Affischen ritades därefter om: motivet renodlades, detaljer rensades bort och affischen fick sin senare triangulära, välkända profil. Av någon anledning spegelvändes också motivet. Trots de formella manipulationerna är upphovsmannens hand klart synlig.

Tenggrens illustrationer användes även till inbjudningskort, reklamannonser, skivkonvolut, tidningsomslag och barnböcker. Men trots att Tenggrens bidrag till formgivningen av själva filmen var obetydligt, är märkligt nog *Snövit och de sju dvärgarna* den enda film där hans namn förekommer i förtexterna.

Affischen har dock blivit ikonisk.

BRÖDERNA GRIMM

Bröderna Grimms sagor går som en röd tråd genom Tenggrens konstnärskap. Sagorna har berättats i generationer men insamlades och nedtecknades av språkforskarna tillika bröderna Jacob och Wilhelm Grimm 1812–1822. Dessa sagor har fungerat som underlag för såväl *Bland tomtar och troll* som Disneys klassiska filmer.

Tyskland var under den tiden uppdelat i ca 200 småfurstendömen och man ville ena dessa, fånga den tyska nationalsjälen genom bland annat språkforskning och genom att samla ihop ursprungsberättelser från olika delar av landet. Man vurmade för det förgångna, för tyska medeltida sagor och sånger. Senare har dessa drygt 200 folksagor spårats till både italiensk, skandinavisk och arabisk berättarkultur.

Folksagorna bröderna Grimm nedtecknade var otäcka, idag hade man inte kategoriserat dem som sagor för barn. Reaktionerna på den första utgåvan lät inte vänta på sig. Dåtidens läsare chockerades av deras brutala karaktär. Där fanns inslag av våld, sex och incest; Snövit, som lurades ut i skogen för att mördas av sin elaka styvmor, fick sin hämnd genom att tvinga sin styvmor att dansa sig till döds i glödheta järnskor. Och Askungens systrar skar av sig tår och häl i iveren att få plats i Askungens sko.

I de efterföljande utgåvorna tonades sexualiteten och till viss del även våldet ned. Man anpassade berättelserna efter rådande normer och för att ytterligare göra läsningen lämplig för barn, lades illustrationer till. Jenny Nyström och Gustaf Tenggren är exempel på de illustratörer som anlätades.

Sagorna har hittills översatts till över 170 språk och de versioner av sagorna som de flesta känner dem idag, är Disneys. *Rödluvan*, *Snövit*, *Askungen*, *Törnrosa* och *Rapunzel/Trassel* är exempel på Disneyfilmer med ursprung i bröderna Grimms sagor.

BLAND TOMTAR OCH TROLL

Barnlitteraturen var på frammarsch vid sekelskiftet 1900. Tidigare hade man knappt givit ut sagosamlingar för barn. Nu hade H. C Andersens och de tyska bröderna Grimms sagor nått Sverige och intresset av att nedteckna sagor från muntlig berättartradition växte. Myter och folksagor som berättats i generationer samlades in och organiserades i tryckta utgåvor. Barn ansågs stå nära naturen, ännu opåverkade av samhällets förljugenhet. Sagor, rim och ramsor med rötter i den muntliga berättartraditionen var genrer som man ansåg passade barn och som kunde bidra till att utveckla barns fantasi och känsloliv.

Under de tio första åren av 1900-talet hade illustrerade barnböcker en bred framgång. I visböckerna *Mors lilla Olle* (av Alice Tegnér) och *Blommornas Bok* (av Jeanna Oterdahl) illustrerade av Elsa Beskow, kunde de som var små 1905 sjunga om en sovande liten videung och om nigande blåsippor. Ivar Arosenius *Kattresan* om dottern Lillans äventyr gavs ut 1909 och har även den blivit en klassiker. Barnens estetiska fostran var viktig under den här tiden, mycket tack vare Ellen Key. Hon framhöll vikten av att möta god konst och litteratur från tidig ålder, och det gällde barn ur alla samhällsklasser. Böcker sågs som en väg till klassutjämnande bildning.

Den första utgåvan av *Bland tomtar och troll* gavs ut av Åhlén & Åkerlunds förlag AB 1907. Förlaget ville med *Bland tomtar och troll* ge ut en samling sagor som alla hade råd med. Den ges fortfarande ut årligen vid juletid. Den nationalromantiska tidsandan präglar de tidiga årgångarna. Man lyfte fram den egna landsbygden och skogen. Det perfekta sceneriet för karaktärerna i sagorna var orörd urskog med mossbevuxna stenar och snötunga granar. Illustratörerna till *Bland tomtar och troll* valdes noggrant. Först ut var John Bauer mellan 1907–1910 och 1912–1915. Bauer blev hela Sveriges sagokonstnär och befolkade urskogarna med skira prinsessor och snällt plirande troll. För att skolbarnen skulle kunna skapa sina egna trolska sagomiljöer publicerade han 1913 en pedagogisk *Ritkurs för Sveriges Barndomsskolor*. När sedan Bauer hade tröttnat på att illustrera försäljningssuccén *Bland tomtar och troll* var Gustaf Tenggren den mest lämpade att överta uppgiften. Hans anpassningsförmåga samt, inte minst, hans känsla för de stämningsfulla och trolska miljöerna ledde till att han anlätades som illustratör för hela tio årgångar – fler än John Bauer. Utöver Bauer och Tenggren har bland andra Aina Stenberg-MasOlle, Einar Norelius och Hans Arnold illustrerat utgåvor av *Bland tomtar och troll*. I 2019 års utgåva kan man läsa fyra nyskrivna sagor samt tre klassiker med illustrationer av Bauer och Norelius.

ANIMATION

När Gustaf Tenggren anställdes vid Walt Disney Studios i Los Angeles 1936 hade den tecknade animationen i stort sett funnit sin form – en form den skulle komma att behålla i ytterligare ett femtiotal år. Metodiken var utprovad och hierarkin i studion etablerad sedan början av 1920-talet. Trots att arbetsgången vuxit fram under produktionen av kortfilmer kom den nu att användas för historiens första tecknade långfilm, och används på sina håll än idag.

Efter att manuskriptet godkänts skapades hela filmens regi i små tecknade rutor som beskrev varje scen, ett så kallad *storyboard*. Samtidigt utformades de olika karaktärerna av särskilda tecknare. Hos Disney kallades den avdelningen The Character Model Department och det var där som Gustaf Tenggren fick sin plats. Här utformades de noggranna teckningar som beskrev hur figurerna såg ut i olika positioner, så kallad *model sheets*. Här skapades också de målningar som etablerade miljön och stämningen i filmen och slutligen även layouterna för varje miljö i filmen. Tenggrens idémålningar användes som förlagor av layouttecknarna och bakgrundsmålarna.

Under tiden som det visuella materialet växte fram spelades allt tal och all musik in och tidsanalyserades in till minsta bråkdel av en sekund.

Nu kunde själva animationen ta fart. En sekunds film har 24 bildrutor och för dem måste 16–24 olika teckningar skapas. Huvudanimatören skissade, med ledning av det analyserade ljudbandet, fram rörelsen med blyerts på papper. Animationen som kunde bestå av varannan eller var tredje teckning gick sedan vidare till en assistent som renritade scenen, för att därefter lämna den vidare till en mellantecknare som fyller i de utelämnade teckningarna.

När scenerna var färdigtecknade gick de vidare till *tracing*, det vill säga blyertslinjen tecknades av med tuschpenna på en celluloidfolie – en cell. Slutligen togs scenerna om hand av cellmålarna för att färgläggas på baksidan.

När hela scenen var färdig placerades varje cell på den färdigmålade bakgrunden under animationskameran, som tog en bildruta i taget. Slutligen klipptes scenerna ihop och synkroniserades med ljudet och filmen var klar.